

نگاهی سبک‌شناسانه به عناوین اشعار طاهره صفّارزاده*

زهرا بشیری^۱

دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، دبیر آموزش و پرورش شازند

حسن قمی^۲

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ایلام

چکیده

طاهره صفّارزاده یکی از برجسته‌ترین شاعران معاصر است که در دهه پنجاه به اوج شکوفایی هنری رسید. وی با انتشار مجموعه شعرهای «طنین در دلنا»، «سدا و بازوان» و «سفر پنجم» به سبک ویژه خود دست یافت. از صفّارزاده در حوزه شعر ۲۳۸ عنوان شعر باقی مانده است که بررسی و تحلیل آن‌ها به منظور جریان‌شناسی دقیق شعر معاصر امری لازم می‌نماید. این مقاله با توجه به عنوان‌های شعری صفّارزاده در یازده مجموعه، به سبک‌شناسی عناوین شعری صفّارزاده در سه بُعد: «ساختاری»، «هنری» و «فکری» می‌پردازد. فرضیه ابتدایی پژوهش این است که بدون توجه به خواندن اشعار یک شاعر در مرحله اول می‌توان مجموعه دستگاہ فکری شاعر را کشف و بررسی کرد. در این مقاله بر اساس عنوان‌شناسی اشعار صفّارزاده، مشخص شد که میان عنوان و اندیشه حاکم بر اشعار ایشان، انسجام و پیوستگی قابل توجهی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: صفّارزاده، سبک‌شناسی، عنوان اشعار، صورت و محتوا.

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۲۰.

^۱ E-mail: bashiri.adab92@gmail.com

(نویسنده مسئول)

^۲ E-mail: ghomi.adab66@gmail.com

A Stylistic Look at the Poetic Titles of Tahereh Saffarzadeh *

Zahra Bashiri ¹

Ph.D. Graduate in Persian Language and Literature, High School Teacher in Shazand

Hasan Ghomi ²

Ph.D. Student in Persian Language and Literature, University of Ilam

Abstract

Tahereh Saffarzadeh is one of the most prominent contemporary poets who achieved the highest artistic accomplishment in her 50s. By publishing the poetry books “*Resonance in the Bay*”, “*The Dam and Arms*”, and “*The Fifth Journey*”, she achieved her own special style. There are 238 poems remained from saffarzadeh, the analysis of which seems necessary to study the precise current of contemporary poetry. With regard to the poetic titles of Saffarzadeh in her 11 books, this study aims to analyze their stylistics in terms of “structural”, “artistic”, and “intellectual” aspects. The initial hypothesis of this research is that it is possible to delve into and analyze the intellectual framework of a poet without reading his/her poems in the first place. Based on the poetic titles of Saffarzadeh, it was revealed that there is unity and integrity between the titles and intellectual framework of her poetry.

Keywords: Saffarzadeh, Stylistics, Poetic Titles, Form and Content

* Received: 19, Feb., 2018; Accepted: 11, Aug., 2018

¹. Email: bashiri.adab92@gmail.com, (Corresponding Author)

². E-mail: ghomi.adab66@gmail.com

۱. مقدمه

پس از دوران مشروطه با رواج روزنامه، نشریات و ترجمه اشعار غربی، افزودن عنوان به شعر نیز رایج شد. «عنوان شعر در ادبیات معاصر جزوی از شعر است و ارزش‌های زیباشناختی فراوانی دارد. این عنوان‌ها در فضا سازی، درک معنای شعر، اشاره به تبیین درون‌مایه، تبیین اندیشه، عاطفه و جنسیت شاعر و... نقش دارد» (دهرامی، ۱۳۹۴: ۳۴). عنوان شعر در حقیقت به منزله شناسنامه شعر است؛ زیرا نوع انتخاب واژه‌ها برای نام‌گذاری افراد و اشیا، نشان دهنده نوع دیدگاهی است که درباره آن‌ها وجود دارد و نوع واژه‌های هر فرهنگ نیز بازنمایی جهان را در آن فرهنگ نشان می‌دهد؛ زیرا واژه‌ها بر اساس نیازهای ایدئولوژیک آن فرهنگ، جهان را بازنمایی می‌کنند (Fawler, 1991: 80).

شفیعی کدکنی معتقد است: جمال‌شناسی عناوین کتب هر دوره، ساختار نحوی مورد علاقه شاعران، تم‌ها و موتیف‌های مورد نظر ایشان را نشان می‌دهد و به وسیله جمال‌شناسی همین عناوین، می‌توان بدون خواندن متن اشعار ذهنیت شاعر را تحلیل کرد (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶: ۴۴۲). تحلیل و نقد عنوان‌ها و اسامی بخش‌های درونی شعر می‌تواند بیانگر تحولات فکری حاکم بر یک متن از یک سو و فضای کلی اندیشگانی حاکم بر خالق آن متن، از سویی دیگر باشد. بنابراین می‌توان گفت یکی از الگوهای بررسی و تحلیل متن ادبی، تحلیل ساختار متن یا انسجام متن با توجه به نام و عنوان‌های آن است که شامل روابط و مناسبات میان جملات و عباراتی است که در یک مجموعه آورده می‌شود تا اثر را به یک ساختمان منسجم و همبسته تبدیل کند (گرچی و میری، ۱۳۸۸: ۸۰). از آنجایی که میان عنوان و مقدمات هر جزء هنری و ادبی با بدنه متن ارتباط تنگاتنگی وجود دارد، کشف این ارتباط در محورهای زبانی - ساختاری و محتوایی می‌تواند به تحلیل واقعی متن بیانجامد. در این میان رابطه عنوان یک اثر با محتوا و عنوان‌های درونی آن، مسأله‌ای مهم، به ویژه در خوانش، تحلیل و تفسیر شعر است.

در پژوهش‌های شعر معاصر بررسی و تحلیل عنوان‌های شعری به صورت مستقل از متن، کمتر مورد توجه منتقدان ادبی بوده است. گرجی و میری (۱۳۸۸: ۷۹) در مقاله‌ای به تحلیل نام‌های اشعار قیصر امین‌پور در سطح فرم و محتوا پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که عنوان‌های اشعار امین‌پور با متن اشعار او از تناسب و انسجام خوبی برخوردارند. دهرامی (۱۳۹۴: ۱۹) نیز در پژوهشی ضمن مقایسه شیوه‌های نام‌گذاری عناوین شعر در ادبیات سنتی و معاصر کارکردهای هنری و ادبی آن را به صورت اجمالی بررسی کرده است. محمدی و قاسمی دورآبادی (۱۳۹۵: ۷۷) نیز در مقاله‌ای به تحلیل عنوان‌های مجموعه‌ها و سروده‌های مهدی اخوان ثالث پرداخته‌اند و یادآور شده‌اند که با توجه به عنوان، می‌توان به محتوای اشعار و سیر فکری و روحی شاعر پی برد.

نگارندگان در این مقاله با اذعان به این که اشعار صفارزاده تاکنون از منظر عنوان‌شناسی مورد واکاوی قرار نگرفته است، کوشیده‌اند مجموعه اشعار طاهره صفارزاده را که در ۱۱ دفتر و ۲۳۸ عنوان شعر سروده شده است، در حوزه عنوان‌شناسی و با توجه به روابط «درون مجموعه‌ای» و «بین مجموعه‌ای» تحلیل و واکاوی کنند.

۲. زندگی و شعر صفارزاده

طاهره صفارزاده «شاعر، نویسنده، محقق و مترجم متعهد در سال ۱۳۱۵ در سیرجان در خانواده‌ای متوسط و با پیشینه‌ای از مردان و زنانی با نگرش و رفتاری عرفانی و روحیه‌ای ستم‌ستیز به دنیا آمد» (اکبری و خلیلی، ۱۳۸۹: ۴۶). صفارزاده شاعری است که تعهد، مفهوم‌گرایی، اندیشه‌محوری و دین‌باوری از مؤلفه‌های اصلی شعر اوست. طاهره صفارزاده، اولین زن شعر نوگوی مذهبی - انقلابی است که کار سرودن شعر را از سال ۱۳۳۵ آغاز کرده است. وی علاوه بر شاعری، در نویسندگی، تحقیق، تدریس و ترجمه نیز دستی توانا دارد، چنانکه قرآن را به سه زبان زنده دنیا ترجمه کرده است. او همچنین، به عنوان پایه‌گذار «نقد علمی ترجمه» و مؤلف نظریه «ترجمه تخصصی» در ایران شناخته شده است. ضمناً نام

صفّارزاده به‌عنوان یکی از آغازکنندگان شعر نیمایی مذهبی در تاریخ ادبیات ثبت شده‌است.

مجموعه اشعار (۱۳۹۱) چاپ شده طاهره صفّارزاده شامل ۱۱ دفتر شعر است که به ترتیب زمان سرایش آن‌ها عبارتند از: «رهگذر مهتاب» (۴۱-۳۵)، «دفتر دوم» (۴۷-۴۱)، «سد و بازوان» (۴۸-۴۵)، «طنین در دلتا» (۵۰-۴۹)، «مردان منحنی» (۵۷-۴۹)، «بیعت با بیداری» (۵۸-۵۶)، «سفر پنجم» (۵۵-۵۱)، «دیدار صبح» (۶۶)، «در پیشواز صلح» (۷۴-۶۸)، «روشنگران راه» (۸۲-۷۸) و «از جلوه‌های جهانی» (۸۵-۸۲). از مجموع ۲۳۸ قطعه شعر به جز نُه چهارپاره، شش غزل و دو رباعی - که همگی در اولین دفتر شعری وی است - قالب شعری مسلط و بی‌رقیب در اشعار صفّارزاده، شعر نو است. به عبارت دیگر بیش از ۹۲/۸۵ درصد اشعار وی در قالب نو سروده شده‌است.

۳. بحث و بررسی

۳-۱. سبک‌شناسی ساختاری عناوین شعری صفّارزاده

در اینجا عناوین شعری هر مجموعه در سطح زبانی به ترتیب تاریخ سرایش و به صورت مستقل بررسی و تحلیل می‌شود. در ساختار زبانی، عنوان‌ها در سطح ساخت واژه (منظور کلمه‌های ساده، مرکب، مشتق و تصریفی)، ساخت گروه‌های نحوی (منظور عبارت‌های دوجزئی و چندجزئی)، ساخت جمله (منظور جمله) و ساخت پیوندی (منظور گروه‌های عطفی) بررسی می‌شود.

الف) رهگذر مهتاب (شامل ۳۳ شعر)

- ساخت واژه‌ای: عناوین ساخت واژه‌ای در این دفتر ۱۹ مورد است که ۵/۵۷٪ مجموعه را شامل می‌شود. عنوان‌هایی مانند: «بیگانه»، «تکاپو»، «سایه»، «رها» و ...
 - گروه‌های نحوی دوجزئی: ۱۲ مورد از عناوین دفتر ساختی دوجزئی دارند؛ یعنی بیش از ۳۶٪ کل مجموعه. عنوان‌هایی مانند: «رهگذر مهتاب»، «دیوار سکوت»، «شب زندگی» و ...

- گروه‌های نحوی چندجزئی: ۲ عنوان از کُل عناوین این دفتر نیز دارای ساختی چند جزئی است که بیش از ۶٪ مجموعه را دربرمی‌گیرد.
- ساخت جمله‌ای: فقط یکی از عنوان‌ها در این مجموعه ساخت جمله‌ای دارد؛ یعنی عنوان: «من چیستم؟»
- ساخت پیوندی: ندارد.

(ب) دفتر دوم (شامل ۱۹ شعر)

- ساخت واژه‌ای: تعداد ۹ شعر از مجموع ۱۹ شعر این مجموعه با این ساخت عنوان‌گذاری شده است؛ یعنی بیش از ۴۷٪ کل اشعار این دفتر. مانند: «پرسش»، «راویان»، «چراغانی» و ...
- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۵ مورد از عناوین این دفتر با چنین ترکیبی ساخته شده است. مانند: «تطاول پیوستگی»، «مرز سبز»، «مرز تصویرها» و ... که ۲۶٪ عناوین را شامل می‌شود.
- گروه‌های نحوی چندجزئی: سه مورد از عنوان‌های این دفتر - «از شعر زاویه‌ها» و «دو سوی سیم» و «از آفتاب به خاک» - یعنی ۱۵/۷٪ عنوان‌های این مجموعه چنین ساختی دارند.
- ساخت جمله: دو شعر با عنوان‌های «فتح کامل نیست» و «کسی با من نمی‌گوید»، در قالب چنین ساختی است؛ یعنی ۱۰/۵۲٪ از مجموع کُل اشعار این مجموعه.
- ساخت پیوندی: این نوع ساخت در عناوین این مجموعه وجود ندارد.

(پ) سد و بازوان (۱۵ شعر)

- ساخت واژه‌ای: تعداد ۵ قطعه از مجموع ۱۵ قطعه با این ساخت آفریده شده است؛ یعنی حدود ۳۳٪ مجموعه.
- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۴ عنوان از کُل عناوین این مجموعه به این نوع ساخت اختصاص دارد؛ یعنی بیش از ۲۶٪ همه عناوین.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: ۴ مورد از عناوین این دفتر دارای ساخت چندجزئی است؛ یعنی حدود ۲۶٪. عنوان‌هایی مانند: «از شعر بلند دلنگی» و «تشیع جنازه ژنرال».

- ساخت جمله: دو مورد یعنی ۶/۶٪ اشعار از این عناوین نیز دارای ساخت جمله است.

- ساخت پیوندی: هیچ کدام از عناوین این مجموعه چنین ساختی ندارند.

(ت) طنین در دلتا (۱۰ شعر)

- ساخت واژه‌ای: تنها دو مورد از عناوین این ۱۰ شعر دارای چنین ساختی است؛ یعنی ۲۰٪.

- گروه‌های نحوی دوجزئی: این ساخت نیز در دو عنوان از این مجموعه به کار رفته است.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: سه مورد از عناوین این مجموعه دارای ساخت چندجزئی است.

- ساخت جمله: این ساخت نیز در سه مورد از عناوین استفاده شده است.

- ساخت پیوندی: این ساخت در عناوین این مجموعه به کار نرفته است.

(ث) مردان منحنی (۱۷ شعر)

- ساخت واژه‌ای: ۹ مورد از عناوین این مجموعه ساختی واژگانی دارند؛ یعنی ۵۳٪.

- گروه‌های نحوی دوجزئی: از مجموع ۱۷ شعر، عنوان ۳ شعر با این ساخت نام‌گذاری شده است؛ یعنی حدود ۱۸٪ از مجموع اشعار.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: این ساخت نیز ۳ مورد از عناوین مجموعه را شامل می‌شود که ۱۸٪ کل اشعار مجموعه است.

- ساخت جمله: این ساخت در عناوین این مجموعه به کار نرفته است.

- ساخت پیوندی: دو مورد از عناوین مجموعه دارای ساخت پیوندی است که حدود

۱۲٪ اشعار مجموعه می‌شود.

(ج) بیعت با بیداری (۱۸ شعر)

- ساخت واژه‌های: از مجموع ۱۸ عنوان شعر در این دفتر، ۸ مورد آن را ساخت واژه‌ای تشکیل می‌دهد؛ یعنی بیش از ۴۴٪ مجموعه.
- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۵ مورد از عناوین این مجموعه به این نوع ساخت اختصاص داده شده‌است که حدود ۲۸٪ کل مجموعه را شامل می‌شود.
- گروه‌های نحوی چندجزئی: این ساخت در ساختار ۴ عنوان شعری این مجموعه کاربرد داشته‌است. به عبارتی ۲۲٪ مجموع عناوین این دفتر دارای ساخت چندجزئی است.
- ساخت جمله: ندارد.
- ساخت پیوندی: تنها یک عنوان این دفتر یعنی «شریعت و دریا» با ساختاری پیوندی شکل یافته‌است که ۵٪ از مجموع عناوین این دفتر را به خود اختصاص می‌دهد.

(چ) سفر پنجم (۸ شعر)

- ساخت واژه‌های: دو مورد از عناوین این مجموعه ساخت واژه‌ای دارد که ۲۵٪ مجموعه را شامل می‌شود. هر دو عنوان نیز در متن اشعار ذکر شده‌است.
- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۶ مورد از عناوین این دفتر نیز دارای ساختی دوجزئی است که ۷۵٪ مجموعه است.
- گروه‌های نحوی چندجزئی: ندارد.
- ساخت جمله: ندارد.
- ساخت پیوندی: ندارد.

(ح) دیدار صبح (۳۸ شعر)

- ساخت واژه‌های: عنوان ۱۳ شعر این مجموعه دارای چنین ساختی است؛ یعنی بیش از ۳۴٪ کل مجموعه.
- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۱۱ عنوان این مجموعه دارای ساخت دوجزئی است؛ یعنی حدود ۲۹٪ کل اشعار.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: تعداد ۱۲ عنوان شعر این مجموعه بر پایه این ساخت خلق شده‌است که حدود ۳۲٪ مجموعه را دربرمی‌گیرد.

- ساخت جمله: ندارد.

- ساخت پیوندی: تنها دو مورد از مجموع عناوین این دفتر شعر به این ساخت تعلق دارد که حدود ۵٪ است.

(خ) در پیشواز صلح (۸ شعر)

- ساخت واژه‌ای: ۳ مورد از عناوین این مجموعه چنین ساختی دارد؛ یعنی حدود ۳۷٪ مجموعه.

- گروه‌های نحوی دوجزئی: این ساخت نیز در تشکیل سه عنوان به کار رفته‌است که ۳۷٪ را شامل می‌شود.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: ۲ مورد از عناوین نیز ساختی چندجزئی دارند که ۲۵٪ کل مجموعه است.

- ساخت جمله: ندارد.

- ساخت پیوندی: ندارد.

(د) روشنگران راه (۴۴ شعر)

- ساخت واژه‌ای: ۷ مورد از عناوین این مجموعه پر حجم، ساخت واژه‌ای است که ۱۵٪ کل اشعار مجموعه را در برمی‌گیرد. تمام این هفت مورد از متن شعرها برگزیده و بر پیشانی اشعار مجموعه نشسته‌اند.

- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۱۳ شعر این مجموعه دارای عنوان دوجزئی است؛ یعنی بیش از ۲۹٪ کل اشعار. از این میان ۸ عنوان از متن شعرها انتخاب شده‌است.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: این ساخت پُرکاربردترین ساخت در خلق عناوین این مجموعه است که ۱۹ مورد را به خود اختصاص داده‌است؛ یعنی بیش از ۴۳٪ کل عناوین مجموعه.

- ساخت جمله: ندارد.

- ساخت پیوندی: ساختار ۵ عنوان این مجموعه بر این اساس است که بیش از ۱۱٪ مجموعه را شامل می‌شود. تنها یک مورد از ۵ مورد عنوان در شعر تکرار شده‌است.

(ذ) از جلوه‌های جهانی (۲۸ شعر)

- ساخت واژه‌ای: ۴ عنوان این مجموعه با این ساخت آفریده شده‌است که ۱۴٪ کل مجموعه را شامل می‌شود. دو مورد از این ۴ عنوان از متن شعر گرفته شده‌است.

- گروه‌های نحوی دوجزئی: ۱۱ عنوان این مجموعه ساخت دوجزئی دارد که بیش از ۳۹٪ را شامل می‌شود و از این میان نیز ۷ مورد (بیش از ۶۳٪) از خود شعرها برگزیده شده‌است.

- گروه‌های نحوی چندجزئی: ۹ عنوان این مجموعه دارای ساخت چندجزئی است که بیش از ۳۲٪ کل اشعار مجموعه است و تنها ۳ مورد (۳۳٪) آنها عیناً در متن اشعار دیده می‌شود.

- ساخت جمله: چنین ساختی تنها در یک عنوان به کار رفته است که ۳/۵٪ کل مجموعه است. «جگرم می‌سوزد» عنوانی است که در متن شعر تکرار شده‌است.

- ساخت پیوندی: عنوان ۳ شعر این مجموعه با ساخت پیوندی خلق شده که شامل بیش از ۱۰/۵٪ کل مجموعه است. دو مورد از این سه عنوان در متن شعر ذکر شده‌است.

جدول شماره ۱: مقایسه ساختار عناوین دفاتر یازده گانه

بررسی زبانی عناوین	در کل مجموعه‌ها	درصد در کل مجموعه
ساخت واژه‌ای	۸۱	۳۴/۰۳
ساخت نحوی دو جزئی	۷۴	۳۱/۰۹
ساخت نحوی چند جزئی	۶۲	۲۶/۰۵
ساخت پیوندی	۱۳	۵/۴۶
ساخت جمله	۸	۳/۳۶
مجموع	۲۳۸	۱۰۰

چنان‌که ملاحظه می‌شود بیشتر عناوین به کار رفته در شعر صفارزاده به صورت ساخت واژه‌ای (۸۱) و ترکیب دوجزئی (۷۴) و کمترین آن‌ها ساخت جمله (۸) است. علاوه بر عناوین اشعار، عنوان‌های اصلی مجموعه شعرهای وی نیز همگی به صورت

ترکیبات اضافی به کار رفته‌است. این مسأله نمایان‌گر تمایل شاعر به ترکیب‌سازی در جهت تداعی احساسات و ویژه خود در مخاطب اثر است. همچنین اگر مجموع ساخت‌های دو و چندجزئی در یک مجموعه را با هم در نظر بگیریم متوجه می‌شویم که بیش از نیمی از عنوان‌های شعری او ترکیبات زیبایی است که تقریباً تمام آن‌ها دارای آرایه‌های ادبی مثل: استعاره، بראعت استهلال، ایهام و... است.

۲-۳. سبک‌شناسی هنری عناوین اشعار صفارزاده

در اینجا عناوین شعری صفارزاده از نظر زیبایی‌شناسی و فنون ادبی بررسی می‌شود.

الف. رهگذر مهتاب

۱۵ درصد اشعار این مجموعه دارای صنعت «استعاره» و «تشخیص» هستند؛ مانند: «رهگذر مهتاب»، «مرگ صبا» و... که غالباً استعاره مکنیه و از نوع تشخیص هستند و به صورت ترکیب اضافی آمده‌اند. حدود ۲۸ درصد عناوین نیز بر پایه صنعت «ایهام» شکل گرفته‌اند. عنوانی چون «شادباش»، که علاوه بر معنای شاد بودن، معنای هدیه‌هایی که در مجالس شادی نثار می‌کنند را نیز به ذهن متبادر می‌کند. عنوان «زنگی»، نیز علاوه بر معنای زنگ، معنای سیاهی که منسوب به زنگ است را نیز به یاد می‌آورد. ۱۰ درصد عناوین این مجموعه ساختی تشبیهی دارند؛ مانند: «دیوار سکوت» و «شب زندگی». در این عناوین «سکوت» به «دیوار» تشبیه شده‌است و «زندگی» به «شب»، «کنایه» و «مجاز» نیز هر کدام یک مورد از عناوین یعنی ۳ درصد از عناوین کل مجموعه را شامل می‌شود؛ مانند: «اشک تمساح» و «بنا بر بنا».

کاربردی‌ترین آرایه این مجموعه، «براعت استهلال» است که ۳۶ درصد کل عناوین است. در شعر «سخنی در آغاز»، انتخاب عنوان خود بראعت استهلالی است که قرار گرفتن در ابتدای مجموعه آغاز شعر و شاعری شاعر را به ذهن متبادر می‌کند و مخاطب تا حدودی حدس می‌زند که این شعر باید در مورد شعر و آغاز سرایش باشد. «برگریزان»، عنوان یکی دیگر از اشعار این مجموعه است که در ذهن مخاطب فضایی اندوهناک و غم‌زده و پاییزی را ترسیم می‌کند. این فضا سازی از رهگذر بראعت استهلال زیبایی است

که شاعر به کار برده است. نام‌های «من چیستم»، «تکدرخت»، «راه» و «خاکستر» نیز از جمله این عناوین هستند که به شیوهٔ بראعت استهلال نامگذاری شده‌اند.

ب. دفتر دوم

حدود ۳۷ درصد عناوین این دفتر دارای «براعت استهلال» هستند؛ از جمله: «فتح کامل نیست»، «پرسش» و «جدایی». ۳۱ درصد عناوین نیز «ایهام» دار هستند؛ مانند: «تی سرا»، «گذر» و «از شعر زاویه‌ها». «استعاره» نیز در ۱۱ درصد عناوین مجموعه به چشم می‌خورد که شامل دو عنوان است: «مرز تصویرها» و «تطاول پیوستگی». «تشبیه» و «کنایه» نیز هر کدام یک مورد از عناوین را به خود اختصاص داده‌اند: «مرز سبز» و «از آفتاب به خاک».

پ. سد و بازوان

۴۶ درصد عناوین بر مبنای «براعت استهلال» نامگذاری شده‌اند: «تشیع جنازهٔ ژنرال»، «عروسک مو قرمز» و «عاشقانه». ۲۰ درصد عناوین نیز با «ایهام» ساخته شده‌اند: «یادآور دیگر» و «از شیکاگو». ۱۳ درصد یعنی دو مورد از عناوین نیز دارای «استعاره» است؛ مانند: «مرثیهٔ بهار» و «دعای باران». یک مورد یعنی ۶/۵ درصد، بر مبنای «کنایه» و «جناس» و «حس آمیزی» شکل گرفته است: «کوتوله‌ها»، «بگذار بگذرم» و «بازوانم بوی سد شکسته را دارند».

ت. طنین در دل‌تا

۴۰ درصد اشعار این مجموعه دارای عنوان‌هایی با آرایهٔ «براعت استهلال» هستند؛ مانند: «در جشن تولد ولادیمیر»، «سفر اول» و «طلوع». ۲۰ درصد نیز دارای «ایهام» هستند؛ مثل: «گردباد». ۳۰ درصد این مجموعه نیز دارای عنوان استعاری است؛ مثل: «نهنگ‌ها با من مهربان بودند» و «من بارانی آبی‌ام را صدا خواهم کرد». یک مورد (یعنی ۱۰ درصد) از عناوین نیز ساختی تشبیهی دارد: «سفر زمزم».

ث. مردان منحنی

۴۱ درصد عنوان‌های این مجموعه «ایهام» دارند؛ مانند: «خیر مقدم»، «ستارگان» و... حدود ۲۴ درصد نیز دارای «براعت استهلال» اند: «فاصله»، «مرور شبانه». ۲ مورد از عناوین (حدود ۱۲ درصد)، «تلمیح» دارند به داستان‌های معروف: «از قوم لوط» و «از نام‌های دیگر سودابه». ۲ مورد نیز بر اساس آرایه «تشبیه» است: «در سینمای مرگ» و «آوار زلزله». «استعاره» نیز تنها در یک عنوان (۶ درصد) کُل مجموعه به چشم می‌خورد: «خم پستان».

ج. بیعت با بیداری

«ایهام» و «براعت استهلال» هر کدام به ترتیب با ۴۴/۵ و ۳۳/۵ درصد بیشترین آرایه‌های به کارگرفته شده در عناوین این مجموعه هستند. عناوین ایهام‌دار مانند: «بازسازان»، «آتش‌نشان» و «سفر بیداران» و عناوینی که دارای براعت استهلال‌اند مانند: «انتظار»، «حرم در قرق» و «مستعمرات». تشبیه نیز با ۱۶/۵ درصد سهم عمده‌ای در نام‌گذاری اشعار این دفتر داشته‌است؛ مانند: «در چار راه شهادت» و «در راه صبح». دو مورد از عناوین نیز دارای «استعاره» هستند که حدود ۱۱ درصد کل مجموعه را به خود اختصاص می‌دهد: «در آفتاب خطبه او» و «آبادی ددان».

چ. سفر پنجم

آرایه «ایهام» در این مجموعه ۳ عنوان یعنی ۳۷/۵ درصد عناوین را ساخته‌است؛ مانند: «سبزه»، «ماشین آبی» و «سفر عاشقانه». ۲ مورد (یعنی ۲۵ درصد) از عناوین ۸ گانه این مجموعه نیز دارای «براعت استهلال» هستند؛ مانند: «سفر عاشقانه». «تلمیح»، «استعاره» و «حس آمیزی» نیز هر کدام با یک مورد (یعنی ۱۲/۵ درصد) در عناوین این مجموعه به چشم می‌خورد.

ح. دیدار صبح

در این مجموعه نیز «براعت استهلال» و «ایهام» نقش عمده‌ای در نام‌گذاری عناوین داشته‌است. براعت استهلال با حدود ۳۲ درصد، مانند: «ملای معرفت»، «تقدیر» و «بانوی ما» و ایهام نیز با ۲۶/۵ درصد، مانند: «شتاب»، «مسافر ناپیدا» و «در خواب حافظه». دیگر صنعت

پُر کاربرد در نام‌های این مجموعه «استعاره» است با ۲۱ درصد؛ مانند: «دست درخت و برگ»، «مرئوس نفس»، «زبان زنده»، «تشبیه» و «پارادوکس» نیز هر کدام با سه مورد یعنی حدود ۸ درصد از دیگر تکنیک‌های به کار گرفته شده در نام‌های این مجموعه هستند. تشبیه مانند: «از معبر سکوت و شکنجه» و پارادوکس مانند: «بیگانه در خودی». همچنین در این دفتر شعر دو آرایه «تضاد» و «حس آمیزی» هر کدام یک عنوان را به خود اختصاص داده‌اند، یعنی ۲/۵ درصد: «اوج و سقوط» و «سپیدی صدای سیاه».

خ. در پیشواز صلح

۳۷/۵ درصد عناوین یعنی سه عنوان این مجموعه، «استعاره» دارد: «در پیشواز صلح»، «بالایی کلام» و «ناقوس‌ها در بازگشت». «تلمیح» و «براعت استهلال» نیز هر کدام با دو عنوان ۲۵ درصد را به خود اختصاص داده‌اند؛ مانند: «أخدودیان» و «هفت سین». «ایهام» نیز تنها در یک عنوان استفاده شده است؛ (۱۲/۵ درصد) مانند: «سالار صبر».

د. روشنگران راه

«ایهام» در این مجموعه با حدود ۳۹ درصد بیشترین کاربرد را در اسامی اشعار داشته‌است. عناوینی چون: «این نظم جاودانه»، «امام در مناظره»، «آزادی در کشتار» و... از آن جمله‌اند. «استعاره» و «براعت استهلال» نیز هر کدام با ۱۸ درصد، در عناوین این مجموعه به کار گرفته شده‌اند. استعاره مانند: «نظارت غیب»، «تعقیب هوش سپید» و براعت استهلال نیز در اشعار: «رهر و تنها» و «سجده». بیش از ۱۳/۵ درصد عناوین دارای صنعت «تلمیح» هستند؛ مانند: «از طیّ ارض تا موریانه» و «بر شانه‌های عبدالله». آرایه‌های «تضاد» و «حس آمیزی» نیز هر کدام با ۴/۵ درصد در نام‌گذاری دو مورد از عناوین این مجموعه نقش داشته‌اند؛ تضاد در اشعار «تقدیر و اختیار» و «ولادت و حزن» و حس آمیزی در عناوین «از عطر پیشگویی» و «مرغان پاک‌خوار». تنها یک مورد یعنی حدود ۲ درصد از عناوین نیز با جناس خلق شده‌اند: «از صوت و سوت».

ذ. از جلوه‌های جهانی

در این مجموعه «براعت استهلال» و «استعاره» به ترتیب با ۲۸/۵ و ۲۱/۵ درصد بالاترین فراوانی را در جنبه هنری عناوین دارا هستند. براعت استهلال در عنوان‌هایی چون: «کینه به عشق الهی» و «کفشدوزک‌ها» و استعاره در عنوان‌هایی چون: «گسترده زمین» و «تعظیم اشک به آهن». «ایهام» نیز با ۱۴/۵ درصد جایگاه بعدی را دارد: «پدر بزرگ» و «خداسالاری». «حس آمیزی» در این دفتر در سه عنوان به کار رفته‌است؛ (یعنی حدود ۱۱ درصد) مانند: «شنیدن اندیشه» و «رمز معطر» و «جگرم می‌سوزد». دو مورد از عناوین (۷ درصد) نیز با شیوه «تناسب» آفریده شده‌اند: «از صوت و لحن» و «کتاب و قلم». آرایه‌های «کنایه»، «تلمیح»، «پارادوکس» و «تشبیه» نیز هر کدام یک عنوان از عناوین این مجموعه را خلق کرده‌اند.

جدول شماره ۲: مقایسه عناوین دفاتر یازده گانه با رویکرد هنری

تکنیک‌های هنری	تعداد در کل مجموعه‌ها	درصد در کل مجموعه‌ها
براعت استهلال	۷۴	۳۱
ایهام	۶۸	۲۸/۵۷
استعاره	۴۱	۱۷/۲۲
تشبیه	۱۲	۵
تلمیح	۱۲	۵
حس آمیزی	۸	۳/۳۶
پارادوکس	۴	۱/۶۸
کنایه	۴	۱/۶۸
جناس	۳	۱/۲۶
تضاد	۳	۱/۲۶
عناوین بدون آرایه	۹	۳/۷۸
مجموع آرایه‌ها	۲۲۹	۹۶

چنان‌که از جدول بالا برمی‌آید، پرکاربردترین تکنیک صفّارزاده در بُعد هنری و زیبایی‌شناسی مجموعه اشعارش، «براعت استهلال» است. از آنجا که این صنعت، تکنیکی

است که اگر درست به کار رود، نقش عمده‌ای در راهنمایی مخاطب به طرح اصلی، فضا و اندیشه محوری شاعر دارد و همچنین کلیدواژه‌ای در کشف ابهامات شعر می‌باشد، می‌توان صفارزاده را در اجرای این مهم در اشعارش موفق دانست.

«ایهام» که یکی از مهم‌ترین عناصر چندمعنایی و چندگانگی معناست نیز، در ساختار عناوین شعری صفارزاده سهمی به‌سزا دارد؛ چنان که از جدول فوق بر می‌آید. بیش از ۲۸ درصد اشعار دارای چنین تکنیکی است. چندمعنایی بودن عناوین موجب تأویل‌پذیری این اشعار و مستلزم خوانش هرمنوتیکی اشعار می‌شود.

«استعاره» که در تعریف کلاسیک خود جزو مخیل‌ترین عناصر بیانی است، در دستگاه فکری و زبانی صفارزاده کاربردی گسترده دارد و بیش از ۴۰ مرتبه در عناوین اشعار وی جلوه نموده است. پیداست که استفاده از این عنصر در خیال‌انگیزی و ادبیت اشعار وی تأثیری به‌سزا دارد. از این حیث که عنوان‌های شعری به منزله پیشانی و طلیعه اشعار است، این آرایه در جذب هر چه بیشتر مخاطب و تشویق وی برای مطالعه متن شعر بسیار مؤثر است.

۳-۳. سبک‌شناسی فکری عناوین اشعار صفارزاده

نام‌گذاری و انتخاب واژگانی، یکی از نمودهای ایدئولوژی در زبان فرد است. زبان، اشیا را نام‌گذاری می‌کند و بعد آن‌ها را به صورت طبقه‌بندی‌هایی تعبیر و تفسیر می‌کند (Halliday and mathiessen, 2004: 29) اندکی تأمل در نوع گزینش عناوین شعری صفارزاده نشان از پشتوانه غنی فرهنگی و مذهبی دارد که ایشان با ترکیب‌سازی‌های جدید در این ساحت، رابطه بینامتنی عمیقی با دین و آئین برقرار کرده است. «طاهره صفارزاده، یکی از شاخص‌ترین چهره‌های شعر مقاومت دینی بوده که مراحل گوناگون تحول را در شعر و اندیشه گذرانده است» (صادق‌زاده، ۱۳۸۹: ۸۸). این بانوی متعهد که پس از انتشار ترجمه قرآن کریم، در سال ۱۳۸۱ به عنوان خادم‌القرآن برگزیده شده، دریافت‌های عمیقی از قرآن در زبان و محتوای اشعار خویش دارد؛ به گونه‌ای که بهره‌گیری از مفاهیم و موضوعات قرآنی یکی از شالوده‌های اساسی شعر او به شمار می‌رود. البته ذکر این نکته

ضروری است که صفّارزاده از دهه پنجاه به شعر مذهبی روی آورد؛ حال آن که در مجموعه‌های آغازین خود یعنی «رهگذر مهتاب» (۱۳۴۱)، «طنین در دلتا» (۱۳۴۹) و «سدّ و بازوان» (۱۳۵۰) با عشق و انکار مرگ به میدان آمده بود (یاحقی، ۱۳۸۵: ۲۸۳). از این رو در مجموعه‌های مذکور، تأثیرات قرآنی مشهود نیست. هم‌چنین با توجه به این که «روشنگران راه» آخرین مجموعه شعری چاپ‌شده صفّارزاده است، می‌توان نتیجه گرفت که توجه شاعر به مفاهیم و مضامین قرآنی تا سال‌های پایانی عمرش همواره رو به فزونی بوده است. عناوینی از قبیل: «سفر سلمان»، «سفر زمزم»، «انتظار»، «کتاب و قلم»، «علی (ع)»، «امانت والا»، «از طیّ ارض تا موریانه» و

از دیگر مضامین فکری که از مطالعه عناوین اشعار صفّارزاده به دست می‌آید، مضامین اجتماعی و سیاسی است که بیشتر در قالب تشویق به مقاومت و مبارزه با ظلم جلوه گر شده است. «شعر صفّارزاده، شعر مقاومت و سیاست است» (نیکوبخت و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۴۸). عناوینی چون: «آزادی در گشتار»، «در عصر فتنه»، «در پیشواز صلح»، «ستایش برای نداشته‌ها»، «کودک قرن»، «سروش قم»، «داروغه» و ... از این دست هستند. از دیگر مفاهیم کلیدی عناوین اشعار صفّارزاده، مفهوم انتظار است. اشتیاق ظهور منجی یکی از رگه‌های مذهبی است که صفّارزاده به دلیل مرام انقلابی و تأثیرپذیری از بن‌مایه‌های دینی و فرهنگی همواره با نگاهی متعهدانه به شعر نگر بسته و بدین وسیله با اعتقاد به آن امام بزرگوار در پیشواز از صلح، بی‌تابی‌های خود را برای ظهور بیان می‌کند. عناوینی چون: «انتظار ۱»، «انتظار ۲»، «همایش موعود» و «جمعه دیدار» از این دست است. مفاهیم ذکر شده، مفاهیم عمده‌ای است که در عناوین اشعار صفّارزاده وجود دارد. اشعار وی حاوی مفاهیم بسیار متنوعی در حیطه‌های گوناگون است.

۳-۴. ارتباط عناوین با متن شعر با توجه به عنصر تکرار

شاعر خلاق می‌تواند با انتخاب عنوان مناسب از رهگذر فضا سازی و تکرار در القای عاطفه، انتقال تجربه و انسجام شعر موفق‌تر عمل کند. «آفریننده اثر ادبی کلماتش را وادار به اضافه کاری می‌کند؛ نه تنها معنای فرهنگ لغت که صدها معناهای دیگر به ذهن متبادر

می‌شود و کلمات دیگر به همراه آن دسته‌های هم‌نواخت اهمیت دارند» (برجس، ۱۳۷۷: ۱۲). عنوان شعر می‌تواند با نوعی تأکید، معنا و درون‌مایه شعر را تبیین کند؛ در این حالت چیزی جدا از متن شعر نیست و در حقیقت، شعر، شرح و تفسیری از عنوان است. گاهی لفظ عنوان در شعر تکرار می‌شود و گاهی بدون تکرار لفظی معنا و فضاهاى معنوی اثر، معنای عنوان را تکرار می‌کند و به این ترتیب در شعر نو، متن با عنوان در هم تنیده است. البته این خصیصه مختص آثار هنری ممتاز و شاعران صاحب سبک است. طاهره صفارزاده از جمله نوپردازان توانمند و آگاه شعر معاصر فارسی است که این خصیصه‌ها در شعرش مشهود است. در شعر او بعضی از عناوین اشعار عیناً از متن شعر گرفته شده‌است و برخی دیگر نیز ارتباط معنایی با واژه‌های درون شعر دارد:

جدول شماره ۳

نام مجموعه	تعداد	با ارتباط کلامی	درصد	با ارتباط معنایی	درصد
رهگذر مهتاب	۳۳	۱۹	۵۷/۵	۱۴	۴۲/۵
دفتر دوم	۱۹	۱۰	۵۲/۶	۹	۴۷/۴
سد و بازوان	۱۵	۴	۲۶/۶	۱۱	۷۳/۴
طنین در دلنا	۱۰	۴	۲۶/۶	۶	۷۳/۴
مردان منحنی	۱۷	۱۰	۵۸/۸	۷	۴۱/۲
بیعت با بیداری	۱۸	۹	۵۰	۹	۵۰
سفر پنجم	۸	۵	۶۲/۵	۳	۳۷/۵
دیدار صبح	۳۸	۱۸	۴۷/۳	۲۰	۵۲/۷
در پیشواز صلح	۸	۵	۶۲/۵	۳	۳۷/۵
روشنگران راه	۴۴	۲۶	۵۹	۱۸	۴۱
از جلوه‌های جهانی	۲۸	۱۴	۵۰	۱۴	۵۰

بر طبق جدول فوق، عناوین تکرار شده در متن شعر در مجموعه‌های «سفر پنجم» و «در پیشواز صلح» از همه بیشتر و در مجموعه‌های «سد و بازوان» و «طنین در دلنا» از همه کمتر است. این آمار نشان می‌دهد که صفارزاده هر چه به پایان دوره شاعری نزدیک

می‌شود، میزان اهمّیت او به عنصر برجسته‌سازی - که یکی از ابزارهای آن تکرار عنوان در متن شعر است - و تأکید او بر مفاهیم کلیدی نظام فکری‌اش افزایش می‌یابد.

۳-۵. بررسی عناوین با ساخت انتزاعی و عینی

میزان گرایش شاعر به ساحت‌های ذهنی و عینی و توجه او به جهان درون و بیرون یکی از موضوعات مهم در بررسی و تحلیل عناوین اشعار وی است؛ چراکه این مسأله یکی از عوامل تعیین‌کننده جایگاه شاعر در مکاتب ادبی است. هرچه میزان توجه شاعر به امور انتزاعی بیشتر باشد، در زمره مکتب سوررئال و رمانتیک قرار می‌گیرد و به عکس، هرچه توجه وی به امور عینی و محسوس بیشتر، گرایش وی به مکتب رئالیست نمایان می‌شود.

جدول شماره ۴

نام مجموعه	تعداد عناوین	عینی	انتزاعی
رهگذر مهتاب	۳۳	۱۹	۱۴
دفتر دوم	۱۹	۹	۱۰
سد و بازوان	۱۵	۸	۷
طنین در دلنا	۱۰	۵	۵
مردان منحنی	۱۷	۱۱	۶
بیعت با بیداری	۱۸	۱۲	۶
سفر پنجم	۸	۳	۵
دبدر صبح	۳۸	۲۱	۱۷
در پیشواز صلح	۸	۴	۴
روشنگران راه	۴۴	۳۱	۱۳
از جلوه‌های جهانی	۲۸	۱۸	۱۰

چنان‌که ملاحظه می‌شود، تلاش و علاقه شاعر در به‌کارگیری دایره واژگان عینی و ملموس است. این توجه به عینیت از مشخصه‌های هنر واقع‌گراست که در شعر به جز مجموعه‌های «دفتر دوم» و «طنین در دلنا» و «در پیشواز صلح» که نسبت دو گروه برابر است، در بقیه مجموعه‌ها برتری با ترکیبات و لغات عینی است. همین مسأله بیانگر واقع‌گرایی و

تفکر منطقی شاعر درباره جهان اطراف است. ضمناً شاعر هر چه به مجموعه‌های پایانی خود نزدیک می‌شود، رغبت بیشتری در کاربرد امور عینی پیدا می‌کند. چنان‌که در مجموعه «روشنگران راه» و «از جلوه‌های جهانی» که آخرین شاعرانه‌های صفارزاده محسوب می‌شود، حدود ۷۰ درصد عناوین از نوع عینی و حسی است. از عناوین عینی و حسی می‌توان به «چراغانی»، «افق»، «آتش‌نشان»، «خنجر»، «پلکان»، «خزنده»، «همسایه»، «ستارگان»، «نسترن»، «قلم»، «کفشدوزک‌ها»، «کتاب و قلم» و... اشاره کرد. از جمله عناوین انتزاعی نیز این موارد است: «شنیدن اندیشه»، «سالار صبر»، «رمز معطر»، «دعای باران»، «در راه صبح» و...

۳-۶. انسجام فرامتنی در نام‌شناسی اشعار صفارزاده

تأمل در عناوین اشعار صفارزاده ما را به این نکته رهنمون می‌سازد که وی با خلاقیت و شگردی ویژه میان اشعار یک مجموعه و همچنین میان مجموعه اشعارش پیوند و انسجامی ناگسستی ایجاد کرده است. از آنجا که عنوان‌های یکسان انتخاب شده توسط شاعر نمودار نمودهای متفاوت احساسات و درک شاعرانه از امر واحد و یا جلوه‌های مختلف از یک مفهوم واحد است، آن را تحت دو مقوله انسجام فرامتنی درون مجموعه‌ای و بینامجموعه‌ای بررسی می‌کنیم.

۳-۶-۱. انسجام فرامتنی درون مجموعه‌ای

مجموعه «رهگذر مهتاب»: «شب‌زندگی»، «شب‌کور». مطالعات فرهنگی
مجموعه «دفتر دوم»: «مرز تصویرها» و «مرز سبز».
مجموعه «طنین در دل‌تا»: «سفر اول» و «سفر زمزم».
مجموعه «بیعت با بیداری»: «در چار راه شهادت» و «در راه صبح»، «فراز بیداری» و «سفر بیداران» و «بیعت با بیداری».

مجموعه «روشنگران راه»: «سجده» و «امام سجده‌شناسان»، «امام در مناظره» و «امام شکیبایان» و «امام سجده‌شناسان» و «امام هادی»، «گردشگران جهانی» و «گردشگران جهانی در بم»، «روشنگران راه» و «روشنگران».

مجموعه «از جلوه‌های جهانی»: «دسته گلی از باغ زلزله» و «در باغ‌ها»، «در باب ذهن و فطرت» و «گاه جدایی ذهن از روح».

مجموعه «سفر پنجم»: «سفر سلمان»، «سفر عاشقانه»، «سفر هزاره».

۳-۶-۲. انسجام فرامتنی بینامجموعه‌ای

نکته قابل تأمل در نام‌شناسی عناوین اشعار صفّارزاده این است که تقریباً تمام این عناوین تکراری، همراه با تکرار یک کلمه و یا یک حرف در ابتدای عنوان‌های ترکیبی، می‌تواند از یک خانواده به حساب آید. این عناوین تکراری به شرح زیر است:

دفتر یادبود (۷۷)، دفتر دوم (۹۱) و دفتر قدیم (۴۴۰) // سفر اول (۱۲۹)، سفر زمزم (۱۴۲)، سفر سلمان (۲۰۹)، سفر عاشقانه (۲۳۳)، سفر هزاره (۲۵۳)، سفر بیداران (۲۹۸)، سفر در آینه‌ها (۵۲۹) // دیدار صبح (۳۹۳)، خبر و دیدار (۳۹۰) // گاه جدایی ذهن و روح (۸۷۳)، در باب ذهن و فطرت (۸۵۸)، ذهن خموش (۶۷۱) // زلزله (۷۲۹)، آوار زلزله (۳۷۲)، دسته گلی از باغ زلزله (۸۷۶) // ماشین آبی (۲۶۸)، بارانی آبی (۱۷۳) // در انتظار کلام (۴۹۳)، بالایی کلام (۷۹۸) // تقدیر و اختیار (۵۶۹)، تقدیر (۴۶۴) // پیشواز (۴۲۲)، در پیشواز صلح (۷۱۳) // انتظار (۱۱۷)، انتظار (۳۳۷)، در انتظار کلام (۴۹۳) // در راه صبح (۳۴۲)، دیدار صبح (۳۹۳) // خبر سالها (۲۶۶)، خبر و دیدار (۳۹۰) // تک‌درخت (۶۱)، درخت افرا (۵۰۳)، دست درخت و برگ (۴۷۱) // فاصله تا دریا (۶۱۲)، فاصله (۳۶۶) // کتاب و قلم (۸۶۸)، قلم (۵۷۳) // سالار صبر (۷۵۱)، خدا سالاری (۸۹۸).

چنان که ملاحظه می‌شود، صفّارزاده با استفاده از عنصر تکرار و انسجام، پیوستگی عمیقی میان مجموعه شعرهایش ایجاد کرده است. این حجم وسیع تکرار بینامجموعه‌ای همچنین مؤید این نکته است که دغدغه‌های فکری و ذهنی شاعر در تمام برهه‌های شاعری و سراسر زندگی همواره با شاعر همراه بوده است و او هیچ‌گاه دست از ابراز عقاید و تفکرات خود برنداشته و لحظه‌ای از ساحت عقاید خویش دور نگشته است.

نتیجه‌گیری

«عنوان»، دریچه ورود به متن است و جزئی از متن به شمار می‌آید. ساختار یک شعر، نتیجه ارتباط همه اجزای تشکیل دهنده آن و انسجامی است که بین آن اجزا وجود دارد. نتایج بررسی عنوان‌های اشعار صفارزاده نشان می‌دهد، صفارزاده علاوه بر ارتباطی که میان اجزای درونی اشعارش برقرار کرده، با انسجامی که میان عنوان شعر و بدنه شعر و ارتباط کلامی و معنایی بین آن، رعایت کرده است به خوبی از اجرای این مهم برآمده و توانسته بهترین تناسب را میان صورت و محتوای اشعارش ایجاد کند. در سطح زبانی و ساختاری عناوین اشعار صفارزاده، ساخت‌های ترکیبی دوجزئی و چندجزئی با ۵۷ درصد فراوانی بیشترین استفاده را در عنوان‌سازی اشعار داشته‌است. این موضوع نشان از تمایل شاعر به ترکیب‌سازی در جهت تداعی احساسات ویژه خود در مخاطب اثر دارد. تناسب و ارتباط عناوین شعر از میان عنوان‌های یک مجموعه فراتر رفته و به روابط بین کل مجموعه‌ها ارتقا یافته‌است. این مؤلفه سبب فضا‌سازی هنری در شعر او شده است. فضای شعر صفارزاده فضایی یک دست و منسجم است. این انسجام در مجموعه‌های «سفر پنجم» و «در پیشواز صلح» با ۶۲/۵ درصد به نهایت خود می‌رسد؛ در حالی که مجموعه‌های «سد و بازوان» و «طنین در دلتا» با ۲۶/۶ درصد صاحب کمترین تناسب و انسجام عناوین با تنه شعر هستند.

بررسی عناوین شعر صفارزاده به خوبی سیر اندیشه و تعالی فکری او را نشان می‌دهد و عنوان‌ها به خوبی گویای محتوای اشعار او هستند. بیشترین و مهم‌ترین مفاهیم کلیدی در عناوین اشعار او عبارتند از: مضامین اجتماعی، سیاسی، انتظار، مقاومت و مضامین قرآنی و دینی. از نظر میزان توجه شاعر به امور انتزاعی و عینی نیز مجموعه «روشنگران راه» با بیش از ۷۰ درصد عناوین عینی در صدر و مجموعه «دفتر دوم» با ۴۷ درصد عناوین عینی در انتهای این دسته‌بندی قرار دارد. عینی بودن عناوین همچنین نشان دهنده مدرن بودن شاعر است؛ زیرا گرایش به عینیت از مؤلفه‌های هنر مدرن تلقی می‌شود.

این موضوع نشان می‌دهد که صفّارزاده هر چه به مجموعه‌های پایانی خود نزدیک می‌شود منطقی‌تر و واقعی‌تر با موضوعات برخورد می‌کند، در حالی که مجموعه‌های ابتدایی وی، بیشتر در ساحت سوررئالیست و رمانتیک سیر می‌کرد که البته تا حدودی متناسب با دیگر هم‌عصران خود بود به ویژه در دههٔ چهل.

از جهت هنری و میزان بهره‌گیری شاعر از صنایع و آرایه‌های زیبایی‌ساز، چنان‌که در جدول ذکر شد، «براعت استهلال» و «ایهام» به ترتیب با ۳۱ و ۲۸ درصد بیشترین فراوانی را در میان عناوین اشعار صفّارزاده داراست. «تضاد» و «جناس» نیز تنها با ۱ درصد جزو کم‌کاربردترین این آرایه‌ها قرار دارند. نکتهٔ قابل تأمل در بُعد هنری عناوین شعری صفّارزاده این است که تنها ۳ درصد از این عناوین فاقد جنبهٔ زیبایی‌شناسی است و همین امر نشان‌دهندهٔ اهمیت شاعر به زیبایی کلام و کیفیت بیان در کنار اصل رسانندگی و پیام‌آوری شعر است و همچنین تمرکز شاعر را در انتخاب آگاهانهٔ عناوین نشان می‌دهد. عنوان‌های شعری صفّارزاده در مجموع شاعرانه و بلیغ و هنری است.

منابع و مآخذ

۱. اکبری، منوچهر و خلیلی، احمد. (۱۳۸۹). «بررسی اشعار صفارزاده از دیدگاه فکری». **فصلنامه سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)**. شماره ۴. صص: ۴۵-۶۷.
۲. برجس، آنتونی. (۱۳۷۷). «ادبیات چیست؟». ترجمه سید محمد حسینی جهان آبادی. **ادبیات داستانی**. شماره ۴۸. صص: ۱۵-۱۰.
۳. دهرامی، مهدی. (۱۳۹۴). «بررسی چگونگی نام‌گذاری عنوان شعر در ادبیات سنتی و معاصر و کارکردهای زیباشناختی آن». **مجله شعر پژوهی (بوستان ادب)**. شماره سوم، پیاپی ۲۵. صص: ۱۹-۳۷.
۴. شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۸۶). **زمینه اجتماعی شعر فارسی**. چاپ اول. تهران: اختران.
۵. صادق‌زاده، محمود. (۱۳۸۹). «بررسی مهمترین عوامل تحول‌آفرین در شعر و اندیشه طاهره صفارزاده». **فصلنامه اندیشه‌های ادبی**. شماره ۵. صص: ۸۷-۱۰۸.
۶. صفارزاده، طاهره. (۱۳۹۱). **مجموعه اشعار**. چاپ اول. تهران: پارس کتاب.
۷. گرجی، مصطفی و میری، افسانه. (۱۳۸۸). «بررسی و تحلیل نام‌های اشعار قیصر امین پور». **مجله جستارهای ادبی**. شماره ۱۶۷. صص: ۷۹-۱۰۴.
۸. محمدی، علی و قاسمی دورآبادی، طاهره. (۱۳۹۵). «بررسی و تحلیل عنوان کتاب‌ها و سروده‌های مهدی اخوان ثالث». **مجله ادب فارسی**. شماره ۱۷. صص: ۷۷-۹۲.
۹. نیکویخت، ناصر؛ بزرگ بیگدلی، سعید؛ قبادی، حسینعلی و سلمانی‌نژاد مهرآبادی، صغری. (۱۳۸۸). «بررسی کهن‌الگوی آب و درخت در شعر طاهره صفارزاده». **پژوهش‌های ادبی**. شماره ۲۴. صص: ۱۴۵-۱۶۷.
۱۰. یاحقی، محمدجعفر. (۱۳۸۵). **جویبار لحظه‌ها**. چاپ نهم. تهران: جامی.

11. Halliday, m. a. k. and mathiessen. (2004) **an introduction to functional grammar**. Landan: Arnold.

12. Fawler, roger. (1991) **language in the news: discourse and ideology in the press**. London: routldge.

References

- Akbari, M. & Khalili, A. (1389). "Exploring the Poems of Saffarzadeh from Intellectual Point of View". *Quarterly Journal of Stylistics Persian Prose & Poetry (Bahar-e Adab)*. Issue 4. pp: 45-67.
- Burgess, A. (1377). "What Is Literature?" Translated by Seyed Mohammad Hoseini Jahan Abadi. *Fiction Literature*. Issue 48. Pp: 10-15.
- Dehrami, Mahdi. (1394). "A Study on Choosing Poetry Titles in Classical and Modern Literature and its Aesthetic Functions". *Quarterly Journal of Poetry Researches (Bosstan-e Adab)*. Issue. 3. No. 25. pp: 19-37.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Gorji, M. & Miri, A. (1388). "An Analysis of the Poetry Titles of Gheisar Aminpoor". *Journal of Literary Researches*. Issue 167. pp: 79-104.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Routledge.
- Mohammadi, A. & Ghasemi Doorabadi, T. (1395). "An Analysis of the Titles of the Books and Poems of Mehdi Akhavan-Sales". *Journal of Persian Literature*. Issue 17. Pp: 77-92.
- Nikoobakht, N.; Bozorg Bigdeli, S.; Ghobadi, H.; & Salmaninezhad Mehrabadi, S. (1388). "A Study of the Archetype of Water & Tree in the Poems of Tahereh Saffarzadeh". *Literary Researches*. Issue 24. pp: 145-167.
- Sadeghzadeh, M. (1389). "An Investigation of the Most Important Transformative Factors in the Poetry and Thought of Tahereh Saffarzadeh". *Quarterly Journal of Literary Thoughts*. Issue 5. pp: 87-108.
- Saffarzadeh, T. (1391). *Collected Poems*. 1st Edition. Tehran: Pars Ketab.
- Shafi'i Kadkani, M. (1386). *The Social Context of Persian Poetry*. 1st Edition. Tehran: Akhtaran.
- Yaheghi, M. (1385). *The Stream of Moments*. 9th Edition. Tehran: Jami.